MUZEUM STUTTHOF W SZTUTOWIE

Stutthof

ZESZYTY MUZEUM

4

WROCŁAW · WARSZAWA · KRAKÓW · GDAŃSK · ŁÓDŹ
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO
1981

Stutthof. Zeszyty Muzeum, 4
PL ISSN 0137-5377

Alina Kilian

POŁOŻENIE PUBLICZNO-PRAWNE LUDNOŚCI POMORZA GDAŃSKIEGO W OKRESIE OKUPACJI WOJSKOWEJ (1 IX 1939 — 25 X 1939)

Pojęcie okupacji na gruncie norm międzynarodowego prawa wojny oraz doktryny jest pojęciem wielokrotnie wyjaśnianym[1]. Wszyscy zajmujący się tym problemem są zgodni, iż o okupacji można mówić wówczas, gdy jedna ze stron wojujących zajmie terytorium drugiej strony w faktyczne władanie. Podstawą władzy jest faktyczna siła zwycięzcy, a nie prawo[2]. Z norm regulaminu aneksu do IV konwencji haskiej z 1907 r. wynika, że okupacją wojenną jest faktyczne wykonywanie władzy przez nieprzyjaciela na terytorium podlegającym suwerenności innego państwa[3]. Ten wymóg efektywności powoduje, że okupacja obejmuje to terytorium, gdzie jest ustanowiona władza w postaci administracji wojskowej i może być przez nią faktycznie wykonywana. Oparcie okupacji na zmiennym i ograniczonym fakcie powoduje, że okupant nie nabywa suwerenności nad posiadanym terytorium nieprzyjaciela. Suwerenność nad okupowanym terytorium należy do poprzedniego suwerena, a okupant wykonuje władzę tylko de fakto[4]. Istotne znaczenie będzie tu miało zagadnienie suwerenności wewnętrznej, a więc najwyższej zwierzchności państwa w stosunku do osób i organizacji w nim działających. Z samej istoty suwerenności (w aspekcie wewnętrznym) będzie

---

[1] Patrz konwencje z 29 VII 1899 r. oraz konwencja haska z 1907 r. w: B. Winiarski, *Wybór źródeł prawa międzynarodowego*, oprac. [...], Warszawa 1938; Lariot, *De la nature de l'occupation de guerre 1903*, Paris 1912; M. F. Kiep, *Die occupatio bellica, die Besetzung aut Antrag und die Besetzung auf Grund eines Vertrages zum Zwecke der Realgarantie unter besondern Berucksichtigung der Verhältnisse des Weltkrieges*, Königsberg 1921; E. de Vattel, *Prawo narodów*, Warszawa 1938; J. Makowski, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 1948.

[2] Z. Cybichowski, *Międzynarodowe prawo wojenne z uwzględnieniem przesilenia bałkańskiego*, Lwów 1914, s. 65.

[3] Art. 42 konwencji haskiej z 1907 r. w: K. Kocot, K. Wolfke, *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego, oprac.* [...], Wrocław—Warszawa 1976, s. 348.

[4] J. Symonides, *Zasada efektywności w prawie międzynarodowym*, Toruń 1967, s. 130.

wynikała wyłączność kompetencji prawodawczej, a więc niezwiązanie własnym prawem oraz monopol na dysponowanie przymusem[5]. Zasady te mają chronić niezależność państwa przed czynnikami zewnętrznymi.

W okresie okupacji zasady te ulegają pewnej modyfikacji na rzecz określenia uprawnień i obowiązków okupanta przez normy międzynarodowego prawa wojny w interesującym nas przedziale czasowym, konkretnie normy IV konwencji haskiej o prawach i zwyczajach wojny lądowej z 1907 r.[6] Ideą uregulowania sytuacji okupanta w państwie okupowanym było uruchomienie państwa i ludności okupowanej przed dowolnym działaniem okupanta.

I tak przede wszystkim, w myśl postanowień IV konwencji haskiej, zajęcie państwa nie powinno naruszać porządku prawnego, chyba że normy prawne regulują sprawy, które mogłyby działać na szkodę okupanta (np. dotyczą mobilizacji, organizacji samoobrony ludności, wolności prasy). Stosowanie tych norm może zostać przez okupanta wyłączone. Poza administracją wojskową okupanta winno być zapewnione normalne funkcjonowanie administracji i sądownictwa państwa prawowitego. Jedynie przestępstwa popełnione przeciw okupantowi, jego armii lub organom podlegają jego prawu i sądom wojennym.

Dalszym obowiązkiem okupanta jest dążenie do zapewnienia powrotu życia społecznego do ładu i porządku. Ma się to przejawiać w umożliwieniu prowadzenia działalności gospodarczej, handlowej, otwarcia szkół itp. Nie wolno okupantowi ingerować w sferę życia rodzinnego obywateli i ich przekonań religijnych. Wyraźnie także regulamin haski zabrania zmuszania ludności państwa okupowanego do przysięgania na wierność nieprzyjacielowi. Nie wolno też nakładać na ludność okupowaną kar zbiorowych za postępki jednostek, za które nie można jej czynić solidarnie odpowiedzialną.

Wolno natomiast okupantowi ściągać podatki, kontrybucję, czyli opłaty pieniężne na potrzeby armii lub administracji państwa zajętego (ponieważ rządzi faktycznie w kraju, może też wykorzystać jego siłę podatkową) ściągane od ludności okupowanej po nałożeniu przez dowództwo wojsk okupacyjnych. Może też okupant nakładać rekwizycje, czyli żądać lub przymusowo ściągać za odpowiednią zapłatą świadczenia w naturze, jak np. żywność, opał, mieszkania na rzecz armii okupacyjnej. W razie nieregulowania zapłaty za świadczenia okupant pozostaje dłużnikiem. Wolno również okupantowi żądać przymusowych świadczeń osobistych, lecz wyraźnie konwencja ustanawia tu zasadę, że nie wolno zmuszać ludności kraju zajętego do podejmowania prac, które stanowiłyby udział w wojnie przeciwko ojczyźnie. Jest to zasada ogólna, nie precyzująca ściśle, co zresztą nie byłoby możliwe, jakiego rodzaju usługi

[5] J. Bodin, *Sześć ksiąg o Rzeczypospolitej*, Warszawa 1958, s. 88 i n.

[6] IV konwencja haska o prawach i zwyczajach wojny lądowej w: K. Kocot, K. Wolfke, *op. cit.*, s. 340—350.